

GRAIKŲ MITAI

PROMETĖJAS

Dangus ir žemė jau buvo sukurti; jūra bangavo tarp krantų, o žuvys nardė joje; padangėse čiulbėjo sparnuoti paukščiai; žemėje visur knibždėdėjo visokio gyvio. Tačiau dar trūko būtybės, kurios kūnas būtų toks, kad jame galėtų dvasia įsikurti ir iš ten valdyti žemę. Tada čia nužengė Prometėjas, žemėje gimusio Urano sūnaus Japeto vaikas, kilęs iš senos, Dzeuso nuo

→ 1 sosto nuverstos dievų giminės, labai sumanus ir išradingas. Jis gerai žinojo, kad žemėje glūdi dangaus sėkla, todėl paėmė molio, sušlapino jį upės vandenyje, išminkė ir nulipdė iš jo būtybę, iš pažiūros panašią į dievus, pasaulio viešpačius. Norėdamas tam savo molio gumului įkvėpti gyvybę, jis visur prisiskolino iš gyvulių sielų tiek gerų, tiek blogų ypatybių ir sudėjo jas į žmogaus krūtinę. Tarp dangaus gyventojų Prometėjas turėjo draugę, Atėnę,

→ 2 išminties deivę. Ši labai nustebė, pamąčiusi titanų sūnaus kūrinį, ir įkvėpė tam pusgyviam stabui dvasią, dieviškąją pradą.

→ 3

→ 4

Taip atsirado pirmieji žmonės, ėmė daugintis ir netrukus pripildė žemę. Bet ilgą laiką jie nežinojo, ką veikti su savo gerom kūno galiom ir iš dievų gauta kibirkštim. Žiūrėjo jie, bet nematė, klausėsi, bet negirdėjo. Klaidžiojo lyg kokios sapnų būtybės ir nežinojo, kaip gyventi. Nemokėjo jie nei akmenų laužti, tašyti, nei plytų iš molio degti, nei trobų iš prisikirstų miške medžių rėst, nei kaip kitaip sau namų statyti. Tarsi kokios skruzdės knibždėjo jie po žeme, tamsiuose urvuose, kur niekada neįeidavo saulė. Nei žiemos, nei žydinčio pavasario, nei vaisingos vasaros neatskirdavo jie iš metų

→ 5 laikams būdingų žymių. Kad ir ko jie imdavosi, nieko doro neišeidavo. Susirūpino Prometėjas savo kūrinių ir išmokė juos stebėti, kaip teka ir leidžiasi žvaigždynai, išrado jiems būdą skaičiuoti, išgalvojo raides; pamokė, kaip prisijaukinti gyvulius, kad lengviau būtų dirbti, pripratino žirgus prie žąslų ir ratų; išrado valtis ir bures, kad žmonės galėtų plaukioti jūrom. Aprūpino jis savo kūrinius ir visokiais kitais gyvenimo reikmenimis. Anksčiau, kai kuris nors susirgdavo, tai nežinodavo jokio vaisto nei ką jam sveikiau valgyti ar gerti, nežinojo jokio tepalo, kuriuo galėtų sumažinti savo skausmus; o be vaistų mirdavo jie kaip musės. Todėl Prometėjas parodė žmonėms, kaip pasidaryti saldžių vaistų mišinį, kuriuo galima apsiginti nuo visokių ligų. Paskui jis išmokė juos pranašauti, išaiškino, kaip reikia suprasti likimo ženklus ir sapnus, kaip atspėti ateitį iš paukščių plasnojimo ir iš aukai papjauto gyvulio vidurių. Toliau jis nukreipė jų akis į žemės gelmes ir padėjo surasti čia vario, geležies, sidabro ir aukso; žodžiu, jis supažindino žmones su visais gyvenimo patogumais ir gudrybėmis.

→ 6 Danguje tuo metu jau viešpatavo su savo vaikais Dzeusas, neseniai nuvertęs nuo sosto savo tėvą Kroną ir seną dievų giminę, iš kurios ir Prometėjas buvo kilęs.

Vos tik atsirado žmonės, jais tuoj susidomėjo naujieji dievai. Jie pareikalavo, kad tos žemės būtybės garbintų dangaus gyventojus, už tai pažadėję jas globoti. Tad vieną dieną į Mekonę Graikijoje ir susirinko mirtingieji ir nemirtingieji nustatyti žmonių teisių ir pareigų. Tame susirinkime Prometėjas pasirodė kaip savo žmonių užtarėjas. Jis rūpinosi, kad dievai už mirtingųjų globą neišsigeistų apkrauti šių per daug sunkiomis prievolėmis. Ir pamago tada titanų sūnui pagudrauti. Jis paskerdė savo kūrinį vardu didelį jautį, iš kurio dangaus gyventojai turėjo pasirinkti, ko jie norėtų. Bet, sukapojęs paaukotąjį gyvulį, jis sukrovė skerdieną į dvi krūvas; vienoj pusėj padėjo mėsą, vidurius ir lajų, įsupęs viską į jaučio odą, ant viršaus užmetė skrandį, o kitoje – plikus kaulus, dailiai įvyniotus į aukos taukus. Ir toji krūva buvo didesnė už pirmąją. Dzeusas, visa žinąs dievų tėvas, iš karto kiaurai permatė tą jo apgaulę ir tarė:

– Japeto sūnau, šviesiausiasis karaliau, gerasis drauge, kaip nelygiai tu padalinai!

Prometėjas tik dabar patikėjo, jog tikrai pasisėkė apgauti dievų tėvą, nusišypsojo sau ir atsakė:

– Šviesiausiasis Dzeusai, aukščiausias iš visų amžinųjų dievų, pasirink tą dalį, kurią tau širdis krūtinėje pataria imti.

Dzeusas perpyko, bet tyčia stvėrė abiem rankom baltus taukus. Tik perspaudęs juos ir pamatęs plikus kaulus, jis apsimetė pagaliau pastebėjęs klastą ir piktai prabilo:

– Matau, kad tu, drauge Japetonidai, vis dar neatpratai apgaudinėt!

→ 7 Ir Dzeusas pasiryžo atkeršyti Prometėjui už tą jo vylių ir nebesiteikė duoti mirtingiesiems paskutinės dovanos – ugnies, kurios jiems labiausiai reikėjo. Bet ir čia gudrusis Japeto sūnus žinojo, ką daryt. Jis paėmė ilgą ilgą stipraus pankolio stiebą, prisiartino su juo prie pravažiuojančiųjų saulės ratų ir uždegė nuo jų tą pagaikštį. Su šiuo deglu jis nužengė ant žemės, ir netrukus iš čia pirmasis laužas ėmė rodyti dangui liepsnos liežuvių. Baisiai suskaudo širdį Dzeusui, kai jis pamatė, kad tarp žmonių užsiplieskia

→ 8 toli aplinkui sklindantis ugnies spindesys. Už tą ugnį, kurios jau nebebuvo kaip atimti iš mirtingųjų, jis tuoj pat jiems išgalvojo naują bėdą. Nagingumu

→ 9 pagarsėjusiam ugnies dievui Hefaistui jis pavedė iškalt iš akmens gražios jaunos mergaitės atvaizdą. Pati Atėnė, ėmusi pavydėti Prometėjui, užmetė ant skulptūros baltą spindintį drabužį, pridengė jai veidą banguojančiu šydu, kurį mergaitė prilaikė praskėstom rankom, ant galvos uždėjo gyvų gėlių vainiką, o liemenį sujuosė auksine juosta, kurią tas pat Hefaistas, įsisteikdamas savo tėvui, buvo meistriškai padirbęs ir labai gražiai išpuošęs margom gyvulių figūrom. Hermis, dievų pasiuntinys, turėjo tai dailiajai statulai suteikti kalbą, o Afroditė – nuostabų žavesį. Taigi Dzeusas sukūrė

Dantė Gabrielis Rosetis
(Dante Gabriel Rossetti, 1828–1882).
Pandora

akinantį blogį, pridengtą gėrio skraiste. Tą gražuolę jis pavadino Pandora, atseit visų apdovanotą, nes kiekvienas iš nemirtingųjų buvo įdavęs jai kokią nors dovaną, kuri atneša nelaimę žmonėms. Paskui jis nukėlė tą merginą ant žemės, kur mirtingieji gyvena pramaišius su dievais. Visi kartu jie ėmė stebėtis ta su nieku nepalyginama būtybe. Bet ši, nesidairydama į nieką, nužingsniavo tiesiai pas Epimetėją, atviresnį ir ne tokį gudrą Prometėjo brolį, norėdama įteikti jam Dzeuso dovaną. Veltui ši brolis buvo įspėjęs niekuomet nepriimti jokių dovanų iš Olimpo valdovų ir liepęs jas tuojau siųsti atgal, kad per jas neištiktų žmonių kokia nelaimė. Epimetėjas, pamiršęs tuos žodžius, su džiaugsmu pasitiko gražuolę ir pajuto nelaimę tik tada, kai ši jau buvo užgriuvusi jį. Mat ligi tol žmonių gentys, Prometėjo patariamoms, gyvena be jokių bėdų, be sunkaus darbo, be skausmingų, kankinančių ligų. O moteris atėjo nešina dovaną – dideliu uždengtu indū. Vos atėjusi pas Epimetėją, Pandora atvožė tą indą, iš jo urmu išskrido ištisas būrys visokių blogybių ir jos žaibo greitumu pasklido po žemę. Viena vienintelė gėrybė – viltis – tebuvo ant paties dugno tame inde paslėpta; tačiau, laikydamasi dievų patarimo, Pandora, dar nespėjus vilčiai išlėkti lauk, dangtį vėl užtrenkė ir visiems laikam uždarė ją. O tuo tarpu visokiausių vargų vargelių pritvino pilna žemė, oras, jūra. Ligos ėmė visur dieną naktį slankioti tarp žmonių paslapčiom, patylom, nes Dzeusas jom nedavė jokio balso. Pulkas įvairiausių drugių apgulė žemę, o mirtis, anksčiau tik palengvėliais šliaužijusi apie mirtinguosius, pasidarė labai veikli.

Paskui Dzeusas ėmė keršyti pačiam Prometėjui. Jis atidavė nusikaltėlį Hefaistui ir jo tarnams, Kratui ir Bijai (Stiprumui ir Prievartai). Šie turėjo nutempti jį skitų¹ dykumon ir ten prikaustyti nesutraukomom grandinėm prie stačios Kaukazo kalno uolos viršum baisios prarajos. Nemiela tai buvo daryti Hefaistui, nes jis mylėjo titanų sūnų, savo giminaitį, tos pačios kilmės dievų atžalą, kilusią iš to paties protėvio Urano. Žiauriųjų savo tarnų išbartas už pasmerktajam rodomą užuojautą, pagaliau jis leido šiem imtis to šurpau darbo. Taip Prometėjas atsidūrė ant tos niūrios akmeninės kalno sienos ir turėjo kyboti prie jos stačiom, be miego, niekuomet nesulenkdamas pavargusių kelių.

– Veltui tu aimanuosi, veltui vaitosi, – tarė jam Hefaistas, – Dzeusas nepermaldaujamas ir kietaširdis kaip ir visi dar tik neseniai pasigrobę valdžią².

Ir iš tikrųjų to belaisvio kančios turėjo būti amžinos arba trukti bent jau ne mažiau kaip trisdešimt tūkstančių metų. Nors ir garsiai vaitodamas, nors ir šaukdamasis vėjų, upių, šaltinių ir jūros bangų savo kentėjimų liudininkais, vis dėlto jis nepalūžo.

– Ką likimas užkrovė, – sakydavo jis, – turi nešt, jei supranti, kad būtinybės galia neįveikiama.

Nepalenkė to kankinio ir jokie Dzeuso grasinimai, kuriais tasai norėjo priversti Prometėją tiksliau paaiškinti savo miglotą pranašystę, jog naujoji

10 ←

11 ←

→ 12

→ 13

→ 14

¹ Skitai – iranėnų (vienos indoeuropiečių grupių) gentys, gyvenusios į šiaurę nuo Juodosios jūros.

² Dzeusas nuvertė nuo sosto Kroną (Saturną), savo tėvą, o su juo kartu ir senąją dievų dinastiją ir užėmė Olimpą jėga. (*Autoriaus pastaba*)

→ 16

- 17 dievų viešpaties santuoka jį tikrai pražudys. Dzeusas tesėjo pikta savo žodį. Jis nusiuntė pas prikaustytąjį erelį, kuris kasdien galėjo kapoti Japeto sūnaus kepenis, o šios išlestos tuoj pat vėl ataugdavo. Toji kančia turėjo trukti tol, kol kas nors pats sutiks pakeisti Prometėją ant uolos ir numirti vietoj jo.

Dirkas van Baburenas
(Dirck van Baburen, 1595–1624).
Hefaistas prikausto Prometėją grandinėmis

Tas laikas atėjo anksčiau, negu pasmerktasis pagal dievų tėvo nuosprendį galėjo tikėtis. Kai jis jau buvo iškabėjęs ant uolos daugybę metų, ėjo pro šalį Heraklis, traukęs tuo metu pas hesperidės¹ obuolių. Keleivis iš tolo pamatė dievų vaikaitį, kybantį ant Kaukazo, ir panūdo gaut iš jo gerą patarimą. Bet kai priėjo arčiau, jam suspaudė širdį dėl nelaimingojo dalios: kaip tik tuo metu, atsitūpęs ant Prometėjo kelių, rijo jo kepenis erelis. Heraklis pasidėjo ant žemės kuoką ir liūto kailį, įtempė lanką, paleido strėlę ir nušovė tą žiaurų paukštį. Paskui jis atrišo geležinius pančius ir nusivedė išvaduotąjį su savim. Norėdamas įvykdyti Dzeuso sąlygą, jis pastatė Prometėjo pakaitu kentaurą Cheironą², pasisiūliusį toj vietoj numirti, mat ligi tol tasai buvo nemirtingas ir niekaip negalėjo baigti savo gyvenimo. O kad Kronido nuosprendis, pagal kurį Prometėjas buvo pasmerktas kyboti ant uolos kur kas ilgesnį laiką, vis dėlto neliktų neįvykdytas, Japeto sūnus turėjo nuolat mūvėti geležinį žiedą, ant kurio buvo pritaisytas akmenėlis iš anos Kaukazo uolos. Taigi Dzeusas galėjo girtis, kad jo priešas vis dar tebegyvena prikaustytas prie Kaukazo.

Iš vokiečių kalbos vertė Adelė Laigonaitė ir Antanas Žukas

19 ←

KLAUSIMAI, UŽDUOTYS, KOMENTARAI

1. Jūsų perskaitytas mitas apie Prometėją paimtas iš XIX a. vokiečių rašytojo Gustavo Švabo (1792–1850) knygos „Gražiausios antikos sakmės“. Jis, kaip ir kiti mitai ir sakmės, be abejo, atkurtas iš rašytinių Antikos šaltinių. Antai kitas garsus Antikos mitų perpasakotojas, rusų istorikas ir rašytojas Nikolajus Kunas (1877–1940) savo knygoje „Senovės Graikijos legendos ir mitai“ nurodo, kad Prometėjo mitą jis atkūrė pagal Aischilo dramą „Prikaltasis Prometėjas“. Bet jį dar ir pratęsė, papildė remdamasis kitais šaltiniais. Raskite Švabo ir Kuno knygas, perskaitykite ir palyginkite kuriuos nors konkrečius mitus (sakmes, legendas).
2. Ką iš mito pradžios sužinome apie Prometėjo kilmę, giminystę, luomą → 1, → 3?
3. Prometėjo vietą Antikos mitologijos būtybių, veikėjų sistemoje nusako žodžiai „titanų sūnus“. Niekur nepaneigiama, kad jis ir pats yra titanas, nors ne visi antikiniai veikėjai paveldi savo tėvų (gimdytojų, kūrėjų) kil-

¹ **Hesperidės** – nimfos, saugančios auksinius obuolius, kuriuos Gaja padovanojo Herai vestuvių su Dzeusu proga.

² **Kentaurai** – laukinio, nesuvaldomo būdo miško demonai, iki juosmens žmonės, nuo juosmens arkliai. Visi kentaurai buvo mirtingi, išskyrus **Cheironą**, bet ir jis, Heraklio netyčia sužeistas užnuodyta strėle ir kentėdamas, atsisakė savo nemirtingumo, kad Dzeusas išlaisvintų Prometėją.

mę. **Titānai** – senovės graikų vyresniosios kartos dievai, Dangaus (Ura-no) ir Žemės (Gajos, Gė) vaikai. Jų yra dvylika. Žinomiausi – Okeanas, Japetas, Kronas, Temidė. Taigi Prometėjas (Japeto sūnus) yra Dzeuso (Krono sūnaus) pusbrolis. Dzeuso sukurstyti Krono vaikai (kronidai) nugalėjo titanus ir uždarė juos **Tártare** – giliausioje požemio pasaulio dalyje. Titanai simbolizuoja priešinimąsi Olimpo dievams. (Dabartinė žodžio *titānas* reikšmė – didelio proto, ryškaus talento, stiprios dvasios žmogus.)

4. Į ką nusižiūrėdamas Prometėjas kuria žmogų → 2? Kada žmogus galutinai tapo žmogumi → 4?
5. Dar kartą atidžiai perskaitykite pirmą pastraipą, panagrinėkite, kaip aiškinami pasaulio sukūrimo etapai, eiliškumas.
6. Kodėl Prometėjas toliau rūpinasi savo kūriniais – žmonėmis? Kaip rūpinasi → 5?
7. Kokie Dzeuso ir Prometėjo santykiai, kaip jie keičiasi → 6, → 7, → 16? Dėl ko labiausiai užsirūstina Dzeusas → 8?
8. Kokius dar dievus ir pusdievus Dzeusas įtraukia į konfliktą su Prometėju → 9? Pasvarstykite, ar čia minimi jų poelgiai atitinka jų apibūdinimą, pateikiamą § 3 „Svarbiausi graikų dievai ir deivės. Olimpas“ (p. 11). Kurio mito veikėjo ir Prometėjo santykiai sudėtingiausi, prieštaravingiausi → 14? Kodėl?
9. Kaip pasakojime apibendrinamas Pandoros paveikslas → 10? Kokia perkeltinė to apibendrinimo reikšmė? Gal žinote, kaip toji mintis pasakoma lietuviškais priežodžiais, patarlėmis, posakiais?
10. Kodėl Pandora neša dovaną ne svarbiausiam Dzeuso priešui Prometėjui, o jo broliui → 11?
11. Kokios dievų žmonėms siųstos blogybės minimos mitė → 12? O kas pavadinama „viena vienintele“ gėrybe? Ar sutinkate su šiuo teiginiu? Kodėl?
12. Kaip Dzeusas nubaudžia Prometėją, kokių svarbėsnių bausmės aplinkybės, išlygos minimos pasakojime → 13, → 17, → 18?
13. Koks apskritai Dzeuso paveikslas sukuriamas mitė → 6, → 15, → 19?
14. Kurios situacijos pasakojimo pabaigoje neišplėtojamų, apie kurias būtybes tik užsimenama, kas ypač sužadino Jūsų smalsumą? Nemažai atsakymų rastumėte pastudijavę mitą apie Heraklį. Panagrinėkite jį sava-rankiškai, parenkite trumpą referatą.
15. Apibendrinkite: kokios svarbiausios pasakojimo apie Prometėją situacijos, idėjos? Ką, Jūsų manymu, kultūringas žmogus turėtų žinoti apie šį titaną? Ką būdami mokytojai pasiūlytumėte įsiminti savo mokiniams? Padiskutuokite.
16. Iš pirmame komentare paminėtų Švabo ir Kuno knygų pasirinkite kokią nors kitą mitą, pasirenkite jį pristatyti klasėje. Rengdamiesi užduočiai pasitarkite Aleksandros Veličkienės „Antikos mitologijos žinyną“.

GEDIMINO LAIŠKAI

Lietuvės didysis kunigaikštis Gediminas gimė apie 1275 m. – mirė 1341 m. Lėtuvą valdė 1316–1341 m. Jo laiškai, rašyti 1323–1324 m. Vėlniuje, yra diplomatinės raštijos pavyzdžiai, atstovauja epistolinės raštijos žanrui (gr. *epistolē* – laiškas). Laiškai parašyti lotynų kalba, adresuoti popiežiui Jonui XXII ir įvairiems miestams. Išlikę šešių laiškų nuorašai. Svarbiausia ir dramatiškiausia tų laiškų tema – rūpesčiai dėl Lietuvos krikšto, žūtbūtinė kova su Vokiečių ordinu. Juose yra ir kitokių žinių, duomenų apie ano meto Lietuvą.

Antrasis Gedimino laiškas

Parašytas 1323 m. sausio 25 d. viso pasaulio krikščionims, pranešantis apie jo ketinimą priimti katalikų tikėjimą ir kviečiantis kunigus, vienuolius, karius, valstiečius, amatininkus atvykti į Lietuvą.

¹ Gediminas pasaulio krikščionims prisistato kiek kitu titulu nei anksčiau rašytame laiške popiežiui: *Gedeminne, Dei gratia Letphinarum Ruthenorumque rex, princeps et dux Semigallie*. Čia jis pabrėžia savo valdžios dieviškąją kilmę: kaip ir krikščionių valdovai, teigia karalius esąs ne iš žmonių, bet iš Dievo malonės. Taip pat Gediminas save tituluoja nebe „daugelio rusų“, bet tiesiog „lietuvių ir rusų“, taigi visų lietuvių ir visų rusų, karaliumi. Manytina, kad būtent tuo metu Gediminas bus savo valdžiai palenkęs Kijevą – senąją Rusiės sostinę, „Rusiės miestų motiną“, todėl ir skelbiasi esąs „rusų karalius“. Šiame laiške jis pirmąsyk prisistato ir kaip Žiemgalos valdovas ir kunigaikštis, akcentuodamas savo teisę į dar Traidenio laikais prie Lietuvos valstybės prijungtą žiemgalių žemę, dėl kurios tęsė kovą su Vokiečių ordinu.

² Pasitarnautumėte.

Visiems krikščionims, pasklidusiems po platųjį pasaulį, vyrams ir moterims, [visiems] miestams, [bet] pirmiausia kartu su kitais privileijuotaisiais Liubekui, Brėmenui, Magdeburgui, Kelnui [ir] kitiems iki pačios Rėmos, Gediminas, Dievo malone lietuvių ir rusų karalius, Žiemgalos valdovas ir kunigaikštis¹, [linki] pastovios garbės bei palankumo podraug su išganymu.

Šiuo laišku mes pareiškiame [visiems:] tiek esantiejiems, [tiek] nesantiejiems, tiek ir būsimiems, [kuriems rūpės šitai išgirsti], kad nusiuntėme savą pasiuntinį su laišku pas Apaštališkąjį Valdovą ir mūsų Švenčiausiąjį Tėvą dėl katalikų tikėjimo priėmimo. Jo atsakymą mes sužinojome ir [dabar] kiekvieną dieną su didžiausiu nekantrumu laukiame jo legatų, tad jeigu jie atvyktų pas jus, padėkite jiems garbingai pasiekti mūsų [karališkąjį] asmenį. Norime, kad [jūs mums] šituo pasitarnautute² panašiomis [į šias] ar svarbesnėmis aplinkybėmis, nes žinokite: geradarystė, kurią jiems padarėte, – padarėte mums.

Mat mes Dievo šlovei ir šventosios Bažnyčios garbei visų dalykų, apie kuriuos raštu parašėme Švenčiausiajam mūsų Tėvui ir valdovui popiežiui, stengsimės šventai laikytis [ir] bažnyčias statyti, kaip jau esame padarę. Žinokite, kad mes prieš dvejus metus savo Vėlniaus mieste naujai pastatėme vieną bažnyčią Pamokslininkų ordinui, o dvi – Mažesniųjų [brolių] ordinui: vieną – jau minėtame savo Vėlniaus mieste, o antrą – Naugardukė, [tik] pastarąją Prūsijos kryžiuočiai ugnimi sudegino, siekdami krikščionybę sunaikinti ir mažesnius brolius iš mūsų žemės išvaryti. Mes įsakėme ją [dar] šiemet atstatyti Visagalio Dievo, Jo Motinos Mergelės Marijos ir šventojo Pranciškaus garbei, kad Kristaus šlovė būtų šių brolių nuolat palaikoma

¹ S. C. Rowello nuomone, čia Gediminas greičiausiai kalba apie Cisterų ordino vienuolius, pardavusius 1305 m. Vokiečių ordinui Daugavgrėvyos vienuolyną, kurį kryžiuočiai pavertė tvirtove. Šv. Roberto Molesmiečio 1098 m. įkurtas Cisterų ordinas jau 1186 m. turėjo vienuolyną Prūsijoje. 1206 m. cistersai dalyvavo krikštijant Prūsiją. 1215 m. pirmuoju Prūsijos vyskupu paskirtas Kristijonas buvo cistersas. Vėliau Prūsijos cistersai prisijungė prie Vokiečių ordino brolių ir skundė Gediminą popiežiui. Tad neigiamas Lietuvos valdovo požiūris į cistersus suprantamas. Laiške cistersai, vienuolynus parduodantys vienuoliai, minimi kaip nuodėmingai gyvenančių ir Lietuvoje nepageidaujamų krikščionių dvasininkų pavyzdys.

² Posakis minimas trijose evangelijose – pagal Matą, pagal Morkų, pagal Luką: Mt XXI, 13; Mk XI, 17; Lk XIX, 46.

³ Gedimino kviečiamieji nekilmingiems žmonėms žadama „Rygės miesto civilinė teisė“ – *ius civile Rygensis civitatis* – buvo vokiečių miestų Viduramžiais įgytos Magdeburgo teisės variantas. Šis teisių rinkinys apibrėžė ir gynė tiek miesto savivaldos teises, tiek miestiečių asmenines teises ir laisves.

⁴ Gediminas mini tuo metu buvusią valdovo tarybą, su kuria tardamasis jis valdęs savo valstybę. Ši laiško pastaba leidžia manyti, kad įžvalgiųjų, išmintingųjų taryba – *concilium discretorum* – prireikus galėjo užsiimti ir bendro gyvenimo taisyklių, teisės kūrimu.

⁵ Šv. Pauliaus, apaštalo, Atsivertimas pagal liturginį kalendorių švenčiamas sausio 25 d.

mūsų naudai ir išganingam mūsų vaikų bei žmonių, taip pat visų tikrąjį Dievą Jėzų Kristų garbinančių [žmonių] apsaugojimui.

[Mes kviečiame atvykti] vyskopus, kunigus, bet kurio ordino vienuolius, bet tik kad jų gyvenimas nebūtų nuodėmingas, kaip tų, kurie stato vienuolynus, renka iš dorų žmonių išmalda, o tada parduoda¹ ir patvirtina Evangelijos posakį: „O jūs pavertėte juos plėšikų lindyne.“² Tokių mums nereikia, nes jų draugystė nebus mums maloni. Be to, mes atveriamė [savo] kraštą, valdas bei karalystę kiekvienam geros valios žmogui: riteriams, ginklanešiams, pirkliams, valstiečiams, kalviams, račiams, kurpiams, kailiadirbiams, žvejams, krātuvininkams [ir] bet kokiems [kitiems] amatininkams. Visiems šiems išvardytiems [žmonėms] mes norime skirti žemės kiekvienam pagal luomą. Jei panorėtų atvykti žemdirbių, [tai] tegu jie mūsų žemę be duoklės dirba dešimt metų. Pirkliai tegu atvyksta ir išvyksta laisvai be rinkliavos ir maito, ir be jokių kliūčių. [Tuos] riterius ir ginklanešius, kurie panorės likti, aš apdovanosiu turtu ir valdomis, kaip [kiekvienam] priklausos. Paprasta liaudis tegul su džiaugsmu [naudojasi] Rygės miesto civiline teise³, jeigu vėliau iš įžvalgiųjų [vyrų] tarybos⁴ neateis geresnis sumanymas.

[Tie asmenys], kurie minėtiems [dalykams] kliudys ir aukščiau nurodytus [mūsų pasiūlymus] trukdys ištirti atvykstantiesiems, labai mus apsunkins, [todėl] nežino, kad tai, [ką jie padarė atvykstantiesiems], padarė ne jiems, o mūsų karališkajai didenybei. Mat mes nuo šiol norime ne kam nors pakenkti, bet visiems padėti ir amžina sutartimi su visais krikščionimis sutvirtinti taiką, brolystę ir tikrąją meilę. [O] kad šitai liktų nepakeista, mes kaip liudijimą ir apsaugą prie šio laiško pridėjome savo antspaudą.

Duota gerai apsvarsčius mūsų mieste Vilniuje 1323 Viešpaties metais, šventojo apaštalo Pauliaus atsivertimo [dieną]⁵.

Prašome visų [miestų] tarėjų, kad šis laiškas būtų nurašomas, o nurašytas – ant bažnyčios durų kabinamas ir kad vardan mūsų meilės šis laiškas be jokio atidėliojimo būtų persiunčiamas į kitą miestą, idant šitaip visiems pasidarytų žinoma Dievo šlovė. Melskite už mus Dievą.

KLAUSIMAI, UŽDUOTYS, KOMENTARAI

1. Prisiminkite, ką apie Gedimino laiškus skaitėte § 15, p. 162–163 arba kituose šaltiniuose. Paaiškinkite, kokių istorinės, politinės, religinės aplinkybės skatino, vertė Gediminą parašyti šiuos laiškus.
2. Pirmasis Gedimino laiškas rašytas popiežiui Jonui XXII, jame žadama priimti krikščionių tikėjimą ir skundžiamasi Vokiečių ordino žiaurumais.
3. O kam adresuojamas antrasis laiškas? Peržiūrėkite pirmos ir antros pas-traipos pradžią, pakomentuokite.
4. Kaip Gediminas laiške prisistato, kaip save tituluoja? (*Titulas* – asmens paveldėtas arba įgytas garbės vardas.)

5. Kokią žinią Gediminas praneša antroje pastraipoje? Kaip tą žinią suvirtina, pagrindžia trečioje pastraipoje?
6. Laiške minimas Pamokslininkų ordinas – Dominikonų ordinas, o Mažesniųjų brolių ordinas – Pranciškonų ordinas. (Čia ir kitur remiamasi mokslininko Dariaus Kuolio komentarais.)
7. Bene esmingiausia laiško dalis – kvietimas. Ką į savo žemes kviečia atvykti Gediminas? Kaip manote, kodėl kviečia? Gediminas – karalius, diplomatas, valstybės kūrėjas. Kurios laiško mintys, frazės pagrindžia tokį teiginį?
8. Anot mokslininko Dariaus Kuolio, „taikos siekis, rūpestis taika perveria ir sujungia visus Gedimino laiškus“. Kuri šio laiško vieta šį teiginį pagrindžia? Pacituokite.
9. Antrajame Gedimino laiške pirmą kartą istorijoje paminėtas Vilniaus miestas. Paminėtas net tris kartus, kassyk pridodant epitetą. Kokį? Kodėl tas paminėjimas mums svarbus?
10. Atkreipkite dėmesį, kaip nurodoma laiško parašymo vieta ir laikas. Tokia formulė būdinga visiems Gedimino laiškam, išskyrus pirmąjį. Kaip datą ir vietą pateikiame šiuolaikiniuose laiškuose arba dokumentuose? Ar Jūs kam nors dar rašote ir siunčiate popierinius laiškus?
11. Kaip Viduramžiais sklido didikų laišakai? Pasidomėkite, kaip Gedimino laišakai išliko, pasiekė mūsų dienas.
12. Turbūt atkreipėte dėmesį, kad laiške daug laužtinių skliaustų – juose įrašyti žodžiai arba frazės. Tai savotiškos jungtys, įterptos vertėjo iš lotynų kalbos Sigito Narbuto. Norėta, kad tekstas taptų aiškesnis, sklandesnis, suprantamesnis.

Ketvirtasis Gedimino laiškas

Parašytas 1323 m. gegužės 26 d. ir kviečiantis pirklius, amatininkus, žemdirbius, karius bei dvasininkus iš Liubeko, Rostoko, Štralzundo, Greifsveldo, Ščecino miestų ir Gotlando salos atvykti į jo valstybę, čia dirbti savo pačių bei Lietuvos naudai.

Gediminas, Dievo malone lietuvių ir rusų karalius, Žiėmgalos valdovas ir kunigaikštis, gerbiamiems vyrams, išvalgiams ir garbingiems Liubeko¹, Rostoko, Štralzundo, Greifsveldo, Ščecino ir Gotlando vaitams², miestų tarybų nariams ir piliečiams, pirkliams ir bet kokios padėties amatininkams [siunčia] sveikinimą ir karališką malonę bei globą.

Kadangi dangiškajam karaliui Jėzui Kristui yra pavaldžios – kaip forma materijai arba vergas namams – visos karalystės, iš jų vieną valdome mes [ir], nors tarp visų karalių atrodome menkiausias, tačiau Dievo apvaizda esame didžiausias savo [valdose], kur turime [galia] paliepti ir reikalauti, pražudyti ir išgelbėti, uždaryti ir atverti.

¹ Gediminas kreipiasi į Šiaurės Vokietijos miestus, kurie XIII–XIV a. buvo susijungę į prekybinę Hanzos miestų sąjungą. Liubekas buvo šios miestų sąjungos centras.

² Vaitai – miestų valdytojai.